

Галина Стародубець

Житомирський державний університет імені Івана Франка

доктор історичних наук, професор (Україна)

e-mail: starodubec@gmail.comORCID: <https://orcid.org/0000-0003-2005-771X>

Scopus Author ID: 57222037538

WOS Researcher ID: M-9514-2015

**Засоби масової інформації як інструмент соціальної мобілізації
західноукраїнського суспільства в перше повоєнне десятиліття**

Анотація. Мета дослідження – розкрити особливості використання комуністичною владою періодичних друкованих видань як інструментів тотальної мобілізації західноукраїнського суспільства в перше повоєнне десятиліття, дослідити специфіку їх діяльності в умовах радянізації регіону. **Методологія дослідження.** В основу методологічного підходу дослідження покладено теорію тоталітарної держави, позбавленої демократичних засад. Використовуються також загальнонаукові методи аналізу і синтезу, порівняння і узагальнення. Застосовано історичні методи зовнішньої та внутрішньої критики архівних джерел. **Наукова новизна** полягає у тому, що вперше розглянуто особливості функціонування друкованих періодичних видань у регіональному розрізі, показано способи їх використання владою як інструмент соціальної мобілізації західноукраїнського суспільства в період пізнього сталінізму. **Висновки.** Зроблено висновок, що, преса західних областей України виступала одним із важливих інструментів радянізації краю в період першого повоєнного десятиліття. Усі без виключення регіональні газети були друкованими органами районних/міських/обласних комітетів КП(б)У. Редакторська політика апіорі не могла бути самостійною, оскільки за умов партійної монополії на інформаційний простір, уся преса перебувала під тотальним контролем більшовицької партії. Друковані періодичні видання досліджуваного періоду виконували функції агітатора та пропагандиста сталінських ідей, політики правлячої комуністичної партії. З одного боку, вони сприяли мобілізації населення на відбудову економіки регіону, а з іншого – на підтримку політики партії, спрямованої на боротьбу з українським повстанським рухом. Широко застосовувана практика залучення місцевого населення як кореспондентів газети – робітників, мала на меті створення ілюзії всенародної підтримки партійно-радянської влади, можливості кожного «пересічного громадянина» вільно долучитися до процесу розбудови держави.

Ключові слова: газети, пропаганда, сталінізм, західноукраїнські землі, ЗМІ.

Постановка проблеми. Російська агресія проти України актуалізувала проблему інформаційної безпеки й опору маніпулятивним технологіям у медіа просторі, які широко використовуються агресором в ході ведення гібридної війни. Створення викривленого інформаційного поля з метою формування у суспільній свідомості паралельної віртуальної реальності не є нововитвором путінської Росії. Сталінський досвід застосування різноманітних методів і способів тоталітарної пропаганди активно впроваджується в життя сучасними російськими пропагандистами, але вже на рівні використання новітніх медійних ресурсів. Друковані періодичні видання перших повоєнних років були своєрідними інформаційними каналами репрезентації тоталітарної ідеології для західноукраїнського суспільства. Дослідження особливостей їх становлення і функціонування дозволить краще зрозуміти суть процесу радянізації, ролі і місця в ньому різних інституцій.

Аналіз джерел та останніх досліджень. Історіографія досліджуваної нами проблеми не є досить репрезентативною. Як правило, дослідники вивчають західноукраїнську пресу періоду пізнього сталінізму в контексті висвітлення теми радянізації регіону, особливостей пропагандистської політики більшовицької влади. Крізь призму порівняльного співставлення преси Півдня і Заходу України окремі аспекти проблеми висвітлює у своїй роботі О. Філіпова, підкреслюючи, що «саме тоді формувалися ті принципи та постулати діяльності системи преси» [Філіпова, 2013, с. 463]. Роль друкованих засобів інформації як одного з інструментів ідеологічно-пропагандистської політики радянської влади у досліджуваній нами період аналізують вітчизняні дослідники Р.Попп [Popp, 2018], Г.Стародубець [Starodubets, Sokoliuk, 2022; Starodubets, Popp, 2020] та М. Нагірняк і В. Лаврецький [Нагірняк, Лаврецький, 2013]. О.Мельничук та В.Кононенко наголошують, що «у повоєнний період радянська преса продовжувала відігравати звичну роль інструменту формування ідеологічних настанов, міфів та

образів [Kononenko, Melnychuk, 2019]. І.Крупський фокусує увагу на проблемі партійного керівництва ЗМІ, яке трактується ним як різновид ідеологічної цензури [Крупський, 2020].

З огляду на використання авторами широкого масиву примірників Волинської обласної газети, датованої 1944-1954 роками, заслуговують на увагу роботи В. Бортнікова [Бортніков, 2020] та О. Каліщук [Каліщук, 2021]. Загалом проблема використання сталінським режимом засобів масової інформації, зокрема, друкованих періодичних видань, в процесі радянзації західноукраїнського регіону в перше повоєнне десятиліття розкривається в роботах вітчизняних науковців епізодично. Однак, зважаючи на значимість їх ролі як інструментів тоталітарної пропаганди, вважаємо, що ця тема потребує глибокого і комплексного дослідження. Джерельну базу статті складають документи та матеріали Центрального державного архіву громадських об'єднань України та Державного архіву Тернопільської області.

Мета статті – розкрити особливості використання комуністичною владою періодичних друкованих видань як інструментів тотальної мобілізації західноукраїнського суспільства в перше повоєнне десятиліття, дослідити специфіку їх діяльності в умовах радянзації регіону.

Виклад основного матеріалу. Паралельно з фронтом, де точилася збройна боротьба проти українського національно-визвольного руху, більшовиками було відкрито другий, політико-ідеологічний фронт, основними засобами та інструментами боротьби якого виступали ЗМІ, зокрема, друковані періодичні видання. Шпальти газет розглядалися владою, з одного боку, як «поле битви» де велася інформаційна війна за світоглядні переконання місцевого населення, зокрема, сільського, яке виступало суб'єктом запілля УПА. А з іншого – преса трактувалася ними як «гостра і дієва зброя в партійно-політичній роботі більшовиків» [ЦДАГОУ, ф.1, оп.70, спр. 301, арк.168]. Тому представниками більшовицько-радянської влади приділялася значна увага належному функціонуванню регіональних газет, започаткування/відновлення роботи яких розпочалося відразу після звільнення території від німецьких окупантів.

У переважній більшості перші випуски обласних та районних газет західноукраїнських областей з'явилися вже навесні 1944 – на початку 1945 років. Для прикладу, «газета «Сталінський шлях» Острозького району Ровенської області почала виходити з жовтня 1944 р., «Дубновська правда» Дубнівського району - з 1 травня 1944 р.» [ЦДАГОУ, ф.1, оп.70, спр.359, арк.29, 49]; перший номер Львівської газети «Вільна Україна» вийшов 29 липня 1944 р.» [Палюх, 2010, с. 70]. Однак процес налагодження роботи редколегій і організації випуску перших примірників місцевих друкованих видань був доволі складним і розтягнутим у часі. Більш-менш стабільно вони почали працювати через півроку/рік після призначення головного редактора видання. Так, у березні 1945 року в Тернопільській області «нараховувалося 27 районних, дві міські і одна обласна газета; у Волинській – 15 міських і районних газет» [ЦДАГОУ, ф.1, оп.70, спр. 359, арк.97]; у Станіславській області – 22 газети, з яких одна – обласна» [ЦДАГОУ, ф.1, оп.70, спр. 301, арк.167]. Схожою була ситуація і в решті західних областей УРСР.

Незаперечним фактом є те, що радянська преса періоду сталінського режиму виступала, насамперед, інструментом політичної пропаганди, але аж ніяк не джерелом об'єктивної інформації, сполучною ланкою між суспільством і державою для налагодження інформаційно-комунікативних горизонтальних та вертикальних зв'язків. Тому завдання, які ставилися перед друкованими органами, відповідали не потребам суспільства, а партії-держави, якою була СРСР. Об'єктивним свідченням цього є спосіб їх створення та форми і методи формування редакторської політики.

Відновлення радянської влади супроводжувалося тотальним обмеженням/ліквідацією альтернативних джерел інформації, крім офіційних партійних. Тому усі, без винятку, друковані періодичні видання виступали органом відповідного комітету КП(б)У – обласного, міського чи районного. У такий спосіб здійснювалося «жорстке підпорядкування інформаційних потоків ідеологічно-пропагандистським задачам владної комуністичної еліти, централізація пропагандистської діяльності» [Кравчук, 2004, с.130]. Ні про яку самостійну редакторську політику не могло бути й мови. Безпосереднім «куратором» редактора регіональної газети був секретар відповідного комітету КП(б)У. Він «читає газету, робить свої зауваження і підказує редакції, які питання треба внести і як реально їх виконати» [ЦДАГОУ, ф.1, оп.70, спр. 359, арк.42]. Практикувалися робочі візити в обком КП(б)У редакторів міських та районних друкованих видань для «індивідуальних бесід з питань практики газетної роботи, розбиралися помилки та недоліки і давалися поради з покращення роботи» [ДАТО, ф.П-1, п.1, спр. 968, арк.7]

Зміст і форма кожного випуску друкованого видання обов'язково проходила процедуру «затвердження на бюро райкому партії» [ЦДАГОУ, ф.1, оп.70, спр.359, арк.42], де також розглядалися і затверджувалися «тематичні плани випуску газет і план роботи з сількорами» [ЦДАГОУ, ф.1, оп.70, спр. 359, арк.22]. Більше того, часто відділ агітації і пропаганди райкому КП(б)У для редакторів газет розробляв «спеціальний макет, як потрібно будувати газету, як

правильно розмішувати матеріал, що повинно бути змістом газети» [ЦДАГОУ, ф.1, оп.70, спр. 301, арк.169]. Така практика сприймалася як абсолютно нормальна і беззаперечна норма. На одній із міжобласних нарад редакторів районних та міських газет західних областей України, партійний чиновник на тезу працівника редакції газети щодо позитивного досвіду його співпраці з місцевими партійними посадовцями наголосив, що «газета це орган райкому і не може бути мови про те, щоб райком втручався в роботу газети. Він сам робить газету, а не втручається» [ЦДАГОУ, ф.1, оп.70, спр. 359, арк.41].

Процес налагодження роботи пресових органів в перші місяці після звільнення краю від німецьких окупантів проходив украй важко. Критично не вистачало професійних кадрів; бракувало друкарського обладнання та відповідних приміщень, постійно відчувалася нестача паперу. У березні 1945 року редактор районної газети «Прапор перемоги» (Волинська область, Олексійський район) нарікав на «не відремонтоване приміщення, відсутність поліграфічного устаткування, кваліфікованих наборщиків» [ЦДАГОУ, ф.1, оп.70, спр. 359, арк.19]. Переважна більшість «типографій Станіславської області на початку 1945 року також потерпали від нестачі поліграфічної бази» [ЦДАГОУ, ф.1, оп.70, спр. 301, арк.167]. У 1946 році стан справ з матеріальним забезпеченням друкарень в районах залишав бажати кращого. Для прикладу, в липні цього року «фактична непридатність до роботи друкарської машини, яка була в редакції Кременецької газети «Сталінським шляхом» (Тернопільська обл.), спричинила великі труднощі з друком газети» [ДАТО, ф.П-1, оп.1, спр. 979, арк.69]. Місяцем раніше схожа ситуація трапилася в редакції районної газети «Сталінський заклик» цієї ж області [ДАТО, ф.П-1, оп.1, спр. 679, арк.68].

Часто-густо місцеві типографії, отримавши надіслане їм за спеціальною рознарядкою з Києва обладнання зі східних областей, виявляли, наприклад, що «150-ти кілограмові шрифти не комплектні. Якщо є шрифти, то немає машини. Є машини, то немає шрифтів» [ЦДАГОУ, ф.1, оп.70, спр. 365, арк.5]. Ця проблема носила універсальний характер, оскільки в роки війни значних руйнувань зазнала поліграфічна база всіх українських областей, а процес відбудови економіки вимагав значних коштів. Однак, з огляду на запеклий антирадянський спротив національно-визвольного руху в західних областях, необхідність налагодження роботи місцевих друкованих органів як рупорів пропаганди, розглядалося як пріоритетне завдання. Тому динаміка його вирішення перебувала на постійному контролі з боку центральних органів більшовицько-радянської влади і це питання стояло в порядку денному усіх республіканських нарад щодо діяльності ЗМІ.

Впродовж тривалого часу іншою болючою проблемою, яка серйозно гальмувала налагодження якісної роботи місцевих газет, залишалася тема забезпечення редакцій кваліфікованими кадрами. Причому це стосувалося як журналістських професій, так і робітничих. Видавництва трактувалися владою як стратегічно важливі об'єкти, до роботи в які допускалися люди, які пройшли перевірку на політичну благонадійність. Адже в умовах запеклої боротьби з повстанським підпіллям, типографічне обладнання і папір розглядалися як цінний ресурс для ведення пропагандистських кампаній. Тому робітниками типографій, принаймні в перші роки після звільнення регіону з-під німецької окупації, були виключно приїжджі зі східних та південних регіонів УРСР, яких відбирали «по 2-3 з кожного підприємства кожної області» [ЦДАГОУ, ф.1, оп.70, спр. 350, арк.5]. В масі своїй вони були або зовсім-, або ж малокваліфікованими, а «деякі товариші вперше працювали в газетній роботі» [ЦДАГОУ, ф.1, оп.70, спр. 301, арк.169]. Тому на місцях для їх навчання організовувалися спеціальні трьохмісячні курси, як наприклад, у Станіславській області, де на початку 1945 року «здійснювалася підготовка 78 наборщиків і друкарів для районних газет». Однак, на думку посадовця, «вони ще не зможуть набрати газету», тому він звернувся до партійного керівництва з проханням «прислати 30 кваліфікованих друкарів для того, щоб вони організували роботу і разом з тим були завідуючими типографіями» [ЦДАГОУ, ф.1, оп.70, спр. 301, арк.176]. В окремих випадках на роботу приймали та «готували людей з польського населення» [ЦДАГОУ, ф.1, оп.70, спр. 359, арк.100]. Проте згодом така практика себе не виправдала, тому що поляки почали масово виїжджати до Польщі й кадрове питання продовжувало залишатися відкритим. Таким чином, проблема забезпечення друкарень робітниками впродовж тривалого часу не могла бути вирішеною не тільки з об'єктивних причин (фізична відсутність належно підготовлених фахівців), але й із суб'єктивних – патологічна підозра партійно-радянського чиновництва у політичній неблагонадійності місцевого населення.

Редакціям західноукраїнських газет, особливо районного рівня, катастрофічно не вистачало журналістів. У перші місяці роботи «газети спиралися виключно на авторський актив, який складався з партійно-радянських і комсомольських працівників» [ЦДАГОУ, ф.1, оп.70, спр. 359, арк.27]. Ті ж спеціалісти, які приїжджали в регіон з інших областей України, як правило, були дуже далекі від журналістики, що викликало справедливі нарікання з боку редакторів газет. «Нам присилають на роботу до газети учительку нижчих класів, - скаржився очільник газети

«Червоний Скалат» Тернопільської області. - Редактор і на боротьбу з бандерівцями повинен йти і на інші справи. А газета залишається на цих працівників». Або інший випадок: «Є в районі Маслов. Добре знає газетну справу. Він три дні на місяць працює, а останні бореться з зеленим змієм» [ЦДАГОУ, ф.1, оп.70, спр. 359, арк.46]. В одну з волинських районних газет прислали «дівчину, яка зовсім не знає української мови, закінчила семирічку і працювала токарем у фебзаучі» [ЦДАГОУ, ф.1, оп.70, спр. 359, арк.27]. І такі випадки носили далеко не поодинокий характер. Слабкий рівень (а то й повна його відсутність) журналістської майстерності впродовж тривалого часу залишався однією з причин низької якості районних газет.

Характерною особливістю партійно-радянських видань загалом, і повоєнного періоду, зокрема, є те, що вони «створювалися за єдиною моделлю» [Філіпова, 2013, с.464], але з маркуванням окремих елементів локальної ідентичності на конкретно територіальному рівні. Очевидною проблемою перших випусків районних газет була фактична відсутність публікацій, які б відображали життя і проблеми конкретного регіону. Здебільшого передруковувалися статті з обласних або центральних всесоюзних чи республіканських газет: «Правда», «Культура и жизнь», «Комсомольская правда», «Радянська Україна», «Радянський селянин», «Сталинское племя», журналів: «Большевик», «Сучасне і мабутнє» а також статті, які посилаються для обласних, міських та районних газет по лінії Пресбюро «Правды», ТАСС і РАТАУ» [ЦДАГОУ, ф.1, оп.70, спр. 4506, арк.101]. Проте поступово сторінки районної преси наповнювалися й місцевим контентом про «трудові будні трудящих радянського села», передовиків народного господарства, колгоспне будівництво тощо. Скласти загальне уявлення про співвідношення кількості публікацій в районних газетах місцевих авторів і пропагандистів з Києва чи обласного центру дозволяє звіт про роботу газети «Радянські вісті» Гусятинського району Тернопільської області. Судячи зі змісту документу, «впродовж 1946 року вийшло 100 випусків видання, в яких розміщено 109 пропагандистських статей. Із них – Пресбюро «Правди», ТАСС, РАТАУ і передруковано з газет – 52 статті і 57 статей написані місцевими авторами» [ДАТО, ф.П-1, оп.1, спр. 679, арк.126]. Усі вони, за виключенням головного редактора, є члени райкому КП(б)У або керівники структурних підрозділів райвиконкому. Ця категорія партійно-радянських чиновників у відповідності до своїх посадових обов'язків повинні були регулярно робити пропагандистські дописи в місцеву газету. Ще однією категорією регулярних дописувачів виступала інтелігенція, насамперед, науковці, вчителі, працівники сфери культури чи сільського господарства.

Визначаючи роль ЗМІ в процесі радянізації західноукраїнських земель, сучасні дослідники сходяться на думці, що «партійно-радянська преса ревно виконувала функцію колективного пропагандиста і агітатора більшовицької політики» [Крупський, 2020, с. 40], була «найбільш гнучким знаряддям керівництва, незламним засобом впливу на маси» [Кравчук, 2016, с. 247], виступала одним із інструментів пропагандистської політики комуністичної партії, спрямованої на реалізацію двох основних задач: мобілізація населення на післявоєнну відбудову економіки та на боротьбу з українським антирадянським рухом опору. Кожна з цих задач, у свою чергу, вимагала вирішення низки завдань, перелік яких визначався поточною ситуацією як у державі, так і, зокрема в регіоні.

Тематика газетних публікацій зводилася до висвітлення процесу відбудови народного господарства, досягнень у сфері колгоспного будівництва на селі, звеличення ролі комуністичної партії та особисто Й.Сталіна, вульгарної критики «бандерівського руху». Редактори районних газет своє завдання вбачали у тому, щоб «рішення партії доносити до мас; виховувати маси в дусі відданості партії» [ЦДАГОУ, ф.1, оп.70, спр. 359, арк.27], за допомогою газети «організовувати соцзмагання на підприємствах місцевої промисловості, домагатися виконання трудящими державних зобов'язань» [ЦДАГОУ, ф.1, оп.70, спр. 359, арк.49], знайомити читачів з «життям місцевих партійних та комсомольських організацій» [ДАТО, ф.П-1, оп.1, спр. 679, арк.10] тощо.

З метою нав'язування суспільству пропагандистських кліше про «єдність трудового народу і більшовицької партії», широкої практики набуло залучення представників місцевого населення до написання текстів у регіональні газети та публікація так званих «листів трудящих». Партійними кураторами перед редакторами районних газет було поставлено завдання «мати з кожного села 1-2 сількорів» [ЦДАГОУ, ф.1, оп.70, спр. 359, арк.42]. Таким дописувачами, як правило, виступали голови чи секретарі сільрад, місцеві активісти, або ж навіть школярі. Вважалося, що пропагандистські меседжі про «значні досягнення колгоспників села», «про передовиків сільського господарства», переможців «соціалістичного змагання», «вдячні слова т. Сталіну» тощо переконливіше звучатимуть з уст селянина чи робітника, який «мешкає поруч у селі чи містечку». Тематика таких публікацій була різною і залежала від запитів поточної політичної та економічної ситуації. Для прикладу, напередодні виборів до Верховної Ради УРСР на сторінках газет знаходимо листи «пересічних виборців» під такими назвами як: «З радістю віддам свій голос», «Вона виправдає довір'я виборців» [Нове Життя, 1947, 26 січня] і т.п.

Характерною особливістю регіонального дискурсу західноукраїнських друкованих видань було апелювання до минулого, на тлі якого радянське теперішнє мало виглядати значно привабливішим. Це стосувалося не тільки статей, написаних професійними пропагандистами, але й тих, які відносяться до категорії «листи трудящих». Обов'язковою складовою майже кожного допису місцевих авторів було нарікання на важке батрацьке минуле і вияв «глибокої вдячності Сталіну та комуністичній партії» за визволення з-під «польського ярма». «Багато сліз і горя зазнала гноблена жінка західних областей України при панській Польщі, - пише багатодітна мати Ф. Хруляк. Батьківським піклуванням оточена вона в країні Рад» [Хруляк, 1947]. Схожі пропагандистські посили знаходимо в замітці голови сільради т. Биля [Нове Життя, 1946, 16 жовтня] та інших.

Використання повторюваних стилістичних зворотів та ідеологічно забарвленої лексики на кшталт «радянський народ», «соціалістичне змагання», «історичні вказівки вождя і вчителя великого Сталіна» і т.п., сприяли формуванню пропагандистських кліше, які заповнювали символічний простір західноукраїнського суспільства. У такий спосіб сталінська «тоталітарна пропаганда домагалася визнання цих меседжів і символів як достовірних», оскільки за відсутності альтернативних джерел інформації «їх було нікому спростувати» [Почепцов, 2015].

Другим вектором соціальної мобілізації у західних областях України була боротьба проти українського національно-визвольного руху. Крім пропагандистських статей та інформації з офіційних джерел партійно-радянських органів влади про «звірства, які чинять українсько-німецькі націоналісти» [ЦДАГОУ, ф.1, оп.70, спр. 359, арк.28], результати проведення «успішних операцій проти бандерівських банд», газети рясніли «листами бандерівців, що ще сидять по схронах і лісах, та тих, які прийшли з повинною» [ЦДАГОУ, ф.1, оп.70, спр. 359, арк.40]. Оскільки редактори друкованих видань зобов'язані були час від часу унаочнювати «прагнення» місцевого населення «знищити фашистських прихвостнів, які тероризують радянські села», то такого роду публікації слугували підтвердженням цього.

Динаміка висвітлення цієї теми в газетах перебувала під постійним контролем райкомів КП(б)У. Влада намагалася продемонструвати факт масової підтримки західноукраїнським населенням «соціалістичних перетворень», застосовуючи такого роду пропагандистські методи для розколу суспільства на два ворогуючі табори. Окрім листів, на сторінках газет часто публікувати виступи місцевих активістів на зборах селян/колгоспників/трудох колективів з приводу мобілізації населення на відбудову господарських об'єктів, збору коштів на користь державних ініціатив, створення колгоспів, засудження «бандерівського руху» тощо.

Розгорнута українським повстанським підпіллям агітаційно-пропагандистська кампанія проти організованого владою добровільно-примусового залучення західноукраїнської молоді на відбудовчі процеси в Донбасі, так само знайшла своє відображення на сторінках місцевих газет. Зокрема, кореспонденти «організовували друкування листів з Донбасу, щоб розбити теревені українсько-німецьких націоналістів» [ЦДАГОУ, ф.1, оп.70, спр. 359, арк.20]. Аналогія з нацистськими методами пропаганди, яка супроводжувала кампанії з набору робочої сили для роботи в Німеччині, є очевидними. Тоталітарні за своєю суттю обидві політичні системи використовували засоби масової інформації з метою мобілізації населення на забезпечення, насамперед, інтересів держави. При цьому «пропагандистські структури спрямовувалися на посилення символічності навколишнього світу, надаючи особливої значущості тим чи іншим подіям і людям» [Почепцов, 2015]. У випадку СРСР/УРСР такими символами виступали вожді більшовицької революції, насамперед, Сталін, комуністична партія, колгоспний лад, соціалістичне змагання тощо. Раз у раз повторювані в ЗМІ, вони сприяли зовнішньому переформуванню символічного простору західноукраїнського населення з поступовим проникненням у суспільну свідомість.

Висновки. Таким чином, друковані періодичні видання західних областей України виступали одним із важливих інструментів радянської краю в період першого повоєнного десятиліття. Усі без виключення регіональні газети були друкованими органами районних/міських/обласних комітетів КП(б)У. Редакторська політика апіорі не могла бути самостійною, оскільки за умов партійної монополії на інформаційний простір, уся преса перебувала під тотальним контролем більшовицької партії. Друковані періодичні видання досліджуваного періоду виконували функції агітатора та пропагандиста сталінських ідей, політики правлячої комуністичної партії. З одного боку, вони сприяли мобілізації населення на відбудову економіки регіону, а з іншого – на підтримку політики партії, спрямованої на боротьбу з українським повстанським рухом. Широко застосовувана практика залучення місцевого населення як кореспондентів газети – робіськорів, мала на меті створення ілюзії всенародної підтримки партійно-радянської влади, можливості кожного «пересічного громадянина» вільно долучитися до процесу розбудови держави.

Фінансування. Авторка не отримала фінансової підтримки для публікації цієї статті.

Джерела та література:

- Kononenko, V., Melnychuk, O. (2019). The role of the soviet press in cultural-ideological processes in the Ukrainian SSR (1945 – 1953). *Східноєвропейський історичний вісник*, 11, 169–179. DOI: <https://doi.org/10.24919/2519-058x.11.170711>.
- Popp, R. (2018). Ideological-propaganda policy of the soviet system in the western region of Ukraine in 1944 – 1953 (according to the materials of Drohobych region). *Східноєвропейський історичний вісник*, 8, 142–152 DOI: <https://doi.org/10.24919/2519-058x.8.143357>.
- Starodubets, G., Popp, R. (2020). The policy of Sovietization of the western regions of Ukraine in 1944–1953 through the Propagandist symbols and rituals. *Studia Historica Nitriensia*, 24, 2, 412–427. DOI: 10.17846/SHN.2020.24.2.412-426.
- Starodubets, G., Sokoliuk, S. (2022). Propaganda Component of the Process of Sovietization and Forms of its Implementation in the Western Regions of Ukraine in 1944 – 1950. *Studia Historica Nitriensia*. 26, 2, 408-421. DOI: 10.17846/SHN.2022.262.408-421.
- Бортніков, В. (2020). Газета «Радянська Волинь» як джерело сталінської пропаганди. *Тоталітаризм як система знищення національної пам'яті: збірник наукових праць за матеріалами всеукраїнської науково-практичної конференції з міжнародною участю 11–12 червня 2020 року*. Львів, 23–27.
- ДАТО - Державний архів Тернопільської області.
- Каліщук, О. (2021). Повсякдення волинян у повоєнні роки: окремі аспекти ідеологічного тиску (за матеріалами газети «Радянська Волинь»). *Повсякденне життя населення західних земель України у перші повоєнні роки (1944–1953) : колективна монографія / відп. ред. В. Ільницький*. Львів – Торунь : Liha-Pres, 297-317.
- Кравчук, Л. (2016). Преса як засіб радянзації Тернопільщини (вересень 1939 – червень 1941 рр.). *Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Серія : Історія*. 2(3), 70-72.
- Кравчук, М. (2004). Утвердження тоталітарної політичної системи засобами політичної пропаганди (радянський період). *Науковий вісник Чернівецького університету. Історія. Політичні науки. Міжнародні відносини* : 36. наук. праць, 229-230, 129-133.
- Крупський, І. (2020). Партійне керівництво ЗМІ як різновид ідеологічної цензури (на прикладі західноукраїнських земель повоєнних років). *Тоталітаризм як система знищення національної пам'яті: збірник наукових праць за матеріалами всеукраїнської науково-практичної конференції з міжнародною участю 11–12 червня 2020 року*. Львів, 37–41.
- Нагірняк, М. Лаврецький, В. (2013). Політична та ідеологічна боротьба органів Комуністичної партії у процесі утвердження режиму в Західній Україні (1944–1945 рр.). *Військово-науковий вісник*. 20, 66-80.
- Наслідуйте мій приклад (1946). *Нове Життя*. 16 жовтня.
- Нове Життя (1947). 26 січня.
- Палюх, О. (2010). Газета «Вільна Україна» (1939–1941 рр.) як видавничий проект. *Збірник праць Науково-дослідного центру періодики; НАН України, ЛННБУ ім. В. Стефаника, НДІ пресознавства*. Львів, 2, 70.
- Почепцов, Г. (2015) *Пропагандистские системы Германии и СССР: параллели и различия*. URL: <http://argumentua.com/stati/propagandistskie-sistemy-germanii-i-sssr-paralleli-i-razlichiya>.
- Філіпова, О. (2013) Дискурс партійно-радянської повоєнної преси Півдня та Заходу України: порівняльний аспект. *Збірник праць Науково-дослідного інституту пресознавства*, 3, 462-476.
- Хруляк, Ф. (1947). Від широкого серця дякую рідному Сталіну. *Нове Життя*. 8 березня.
- ЦДАГОУ – Центральний державний архів громадських об'єднань України.

Galyna M. Starodubets

Ivan Franko Zhytomyr State University
Dr. (History). Professor (Ukraine)

**Mass Media as an Instrument of Social Mobilization of Western Ukrainian Society
in the First Postwar Decade**

Abstract. *The purpose of the study is to reveal the peculiarities of the use of periodicals by the communist authorities as instruments of total mobilization of Western Ukrainian society in the first postwar decade, to investigate the specifics of their activities in the context of the region's Sovietization. Research methodology.* The methodological approach of the study is based on the theory of a totalitarian state devoid of democratic principles. General scientific methods of analysis and synthesis, comparison and generalization are also used. Historical methods of external and internal criticism of archival sources are applied. **The scientific novelty** is that for the first time the peculiarities of the functioning of printed periodicals in the regional context are considered, and the

ways in which they were used by the authorities as an instrument of social mobilization of Western Ukrainian society in the period of late Stalinism are shown. **Conclusions.** It is concluded that the press of the western regions of Ukraine was one of the most important instruments of Sovietization of the region during the first postwar decade. All regional newspapers, without exception, were the publications of the district/city/regional committees of the CP(b)U. Editorial policy a priori could not be independent, since under the conditions of the party monopoly on the information space, the entire press was under the total control of the Bolshevik Party. The printed periodicals of the period under study served as agitators and propagandists of Stalin's ideas and the policies of the ruling Communist Party. On the one hand, they helped mobilize the population to rebuild the region's economy, and on the other hand, they supported the party's policy aimed at fighting the Ukrainian insurgency. The widespread practice of engaging local residents as newspaper correspondents, the «robsilker», was aimed at creating the illusion of popular support for the Party-Soviet government and the possibility for every "ordinary citizen" to freely join the process of state building.

Key words: newspapers, propaganda, stalinism, Western Ukrainian lands, mass media.

References:

- Bortnikov, V.** (2020). Hazeta «Radianska Volyn» yak dzherelo stalinskoj propahandy [The newspaper "Soviet Volyn" as a source of Stalinist propaganda]. *Totalitaryzm yak systema znyshchennia natsionalnoi pamiaty: zbirnyk naukovykh prats za materialamy vseukrainskoi naukovo-praktychnoi konferentsii z mizhnarodnoiu uchastiu 11–12 chervnia 2020 roku*. Lviv, 23–27. [in Ukrainian]
- DATO** - Derzhavnyi arkhiv Ternopilskoi oblasti [State archive of Ternopil region]
- Filipova, O.** (2013) Dyskurs partiino-radianskoj povoiennoi presy Pivdnia ta Zakhodu Ukrainy: porivnialnyi aspekt [The discourse of the party-Soviet post-war press of the South and West of Ukraine: a comparative aspect]. *Zbirnyk prats Naukovo-doslidnoho instytu presoznavstva – Proceedings of the Research Institute of Press Studies*, 3, 462-476. [in Ukrainian]
- Kalishchuk, O** (2021). Povsiakdennia volynian u povoienni roky: okremi aspekty ideolohichnoho tysku (za materialamy hazety «Radianska Volyn» [Everyday life of Volyn residents in the post-war years: certain aspects of ideological pressure (based on the materials of the newspaper "Soviet Volyn"). *Povsiakdenne zhyttia naselennia zakhidnykh zemel Ukrainy u pershi povoienni roky (1944–1953) : kolektyvna monohrafiia / vidp. red. V. Ilnytskyi*. Lviv – Torun : Liha-Pres, 297-317. [in Ukrainian]
- Khruliak, F.** (1947). Vid shchyroho sertsia diakuui ridnomu Stalinu [I thank my dear Stalin from the bottom of my heart]. *Nove Zhyttia – New life*. 8 bereznia. [in Ukrainian]
- Kononenko, V., Melnychuk, O.** (2019). The role of the soviet press in cultural-ideological processes in the Ukrainian SSR (1945 – 1953). *Skhidnoievropeyskyi Istorychnyi Visnyk [East European Historical Bulletin]*, 11, 169–179. [in English] DOI: <https://doi.org/10.24919/2519-058x.11.170711>
- Kravchuk, L.** (2016). Presa yak zasib radianizatsii Ternopilshchyny (veresen 1939 – cherven 1941 rr.) [The press as a means of Sovietization of Ternopil Region (September 1939 - June 1941)]. *Naukovi zapysky Ternopilskoho natsionalnoho pedahohichnoho universytetu imeni Volodymyra Hnatiuka. Serii : Istorii – Scientific notes of Ternopil National Pedagogical University named after Volodymyr Hnatyuk. Series: History*. 2(3), 70-72. [in Ukrainian]
- Kravchuk, M.** (2004). Utverzhennia totalitarnoi politychnoi systemy zasobamy politychnoi propahandy (radianskyi period) [Establishment of a totalitarian political system by means of political propaganda (Soviet period).]. *Naukovi visnyk Chernivetskoho universytetu. Istorii. Politychni nauky. Mizhnarodni vidnosyny – Scientific Bulletin of Chernivtsi University. History. Political sciences. International relations : Zb. nauk. prats*, 229-230, 129-133[in Ukrainian]
- Krupskyi, I.** (2020). Partiine kerivnytstvo ZMI yak riznovyd ideolohichnoi tsenzury (na prykladi zakhidnoukrainskykh zemel povoiennykh rokiv) [Party management of mass media as a kind of ideological censorship (on the example of the western Ukrainian lands of the post-war years)]. *Totalitaryzm yak systema znyshchennia natsionalnoi pamiaty: zbirnyk naukovykh prats za materialamy vseukrainskoi naukovo-praktychnoi konferentsii z mizhnarodnoiu uchastiu 11–12 chervnia 2020 roku*. Lviv, 37–41. [in Ukrainian]
- Nahirniak, M., Lavretskyi, V** (2013). Politychna ta ideolohichna borotba orhaniv Komunistychnoi partii u protsesi utverzhennia rezhymu v Zakhidnii Ukraini (1944–1945 rr.) [The political and ideological struggle of the Communist Party bodies in the process of establishing the regime in Western Ukraine (1944–1945)]. *Viiskovo-naukovi visnyk – Military-scientific bulletin*. 20, 66-80. [in Ukrainian]
- Nasliduie mii pryklad [Follow My Example] (1946). (1946). *Nove Zhyttia – New life*. 16 zhovtnia. [in Ukrainian]
- Nove Zhyttia – New life.** (1947). 26 sichnia. [in Ukrainian]
- Paliukh, O.** (2010). Hazeta «Vilna Ukraina» (1939–1941 rr.) yak vydavnychiy proekt [The newspaper "Free Ukraine" (1939–1941) as a publishing project]. *Zbirnyk prats Naukovo-doslidnoho tsentru periodyky – Collection of works of the Scientific Research Center of Periodicals; NAN Ukrainy, LNNBU im. V. Stefanyka, NDI presoznavstva*. Lviv, 2, 70. [in Ukrainian]

- .....
- Pochepstov, G.** (2015) *Propagandistskie sistemi Germanii i SSSR: paralleli i razlichiya* [Propaganda systems of Germany and the USSR: parallels and differences]. URL: <http://argumentua.com/stati/propagandistskie-sistemy-germanii-i-sssr-paralleli-i-razlichiya> [in Russian]
- Popp, R.** (2018). Ideological-propaganda policy of the soviet system in the western region of Ukraine in 1944 – 1953 (according to the materials of Drohobych region). *Skhidnoievropeyskyi istorychnyi visnyk*, 8, 142–152 [in English] DOI: <https://doi.org/10.24919/2519-058x.8.143357>
- Starodubets, G., Popp, R.** (2020). The policy of Sovietization of the western regions of Ukraine in 1944–1953 through the Propagandist symbols and rituals. *Studia Historica Nitriensia*, 24, 2, 412–427. [in English] DOI: 10.17846/SHN.2022.262.408-421.
- Starodubets, G., Sokoliuk, S.** (2022). Propaganda Component of the Process of Sovietization and Forms of its Implementation in the Western Regions of Ukraine in 1944 – 1950. *Studia Historica Nitriensia*. 26, 2, 408-421. DOI: 10.17846/SHN.2020.24.2.412-426. [in English]
- TsDAHOU** – Tsentralnyi derzhavnyi arkhiv hromadskykh ob'iednan Ukrainy [Central State Archive of Public Associations of Ukraine]

Статтю надіслано до редколегії 15.07.2023 р.
Статтю рекомендовано до друку 30.08.2023 р.